

# KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS PROCESO TEISĖS KLAUSIMU

## Egidijus Kūris

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto  
Viešosios teisės katedros vedėjas profesorius  
Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto  
Politikos teorijos katedros profesorius  
socialinių mokslų daktaras  
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius  
Tel. (+370 5) 2 36 61 75  
El. paštas: e.kuris@tf.vu.lt

*Straipsnyje nagrinėjamos prielaidos Lietuvoje susiformuoti naujai ordinarinės teisės šakai – konstitucinės justicijos proceso teisei, apimančiai procedūras nuo kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme iki atitinkamo baigiamojo akto įsigaliojimo. Šiuo metu teisinė teorinė mintis tokios teisės šakos dar nereflektuoja, tačiau ilgainiui, plečiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencijai, skirtai konstitucinės justicijos byloms nagrinėti, padėtis gali keistis.*

*The article deals with the preconditions for formation of a new branch of law, namely the law of constitutional justice procedure which would include procedures from the reception of a petition in the Constitutional Court till coming into effect of a relevant final act. Currently, the legal theoretical mind does not yet reflect such branch of law, however, with the growth of jurisprudence of the Constitutional Court pertaining to the examination of constitutional justice cases, the situation may change.*

## Įvadas

Konstitucinės teisminės kontrolės atsiradimas ir konstitucinės jurisprudencijos tiek kiekybinis, tiek kokybinis išaugimas Lietuvoje per paskutiniuosius septyniolika metų, kai veikia Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), be kita ko, paskatino gana radikalią konstitucinės teisės paradigmos transformaciją [39]. Esminiai jos bruožai yra šie. Pirma, konstitucinė teisė traktuojama nebe kaip teisės šaka (kaip buvo įprasta išstisus dešimtmečius), o kaip aukščiausioji teisė, griežtai atskirta nuo ordinarinės, t. y.

subkonstitucinės, teisės<sup>1</sup>. Antra, Konstitucinio Teismo aktus, kuriuose formuluojama oficiali konstitucinė doktrina, imta traktuoti kaip teisės šaltinius, teisine galia faktiškai prilygstančius pačiai Lietuvos Respublikos Konstitucijai (toliau – Konstitucija [1]), nes būtent juose yra aiškinamos ir plėtojamos šiaip jau lakoniškos Konstitucijos nuostatos (žinoma, pripažįstant, kad Konstitucinio Teismo suformuluotos

<sup>1</sup> Ordinarinės teisės (ordinarinio teisinio reguliavimo) sąvoka oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pirmą kartą buvo pavartota Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime [14]

oficialiosios konstitucinės doktrinos galią galima įveikti padarius atitinkamą Konstitucijos pataisą<sup>2</sup>. Trečia, iš teoriškai reflektuojamos konstitucinės teisės šaltinių sistemos yra pašalinti visi tie teisės aktai, kurie patys gali tapti konstitucinės kontrolės objektu, įskaitant vadinamuosius konstitucinius įstatymus<sup>3</sup>, įstatymus (vadinamuosius paprastuosius įstatymus) ir poįstatyminius aktus; taigi konstitucinės teisės šaltiniais pripažįstami tik pati Konstitucija ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina. Tiesa, konstitucinės teisės šaltiniais galėtų būti laikomi ir konstituciniai papročiai, tačiau tam, kad susiklostytų bent vienas konstitucinę reikšmę turintis paprotys, reikia neabejotinai daugiau laiko nei praėjo nuo dabartinės Konstitucijos įsigaliojimo. Hipotetiniu konstitucinės teisės šaltiniu būtų galima laikyti ir konstitucinę galią turinčias tarptautines sutartis, tačiau Lietuvos valstybė tokių sutarčių nėra sudariusi. Ketvirta, konstitucinė teisė suvokiama kaip tokia teisinio reguliavimo sritis, kurioje – kitaip nei ordinarinėje teisėje – nėra spragų, taigi joks viešosios valdžios teisinis sprendimas (nesvarbu, iš teisėkū-

ros ar iš teisės taikymo srities) negali turėti „imuniteto“ nuo galimos konstitucingumo patikros. Penkta, konstitucinė teisė, per oficialiąją konstitucinę doktriną nuolat vystoma kaip jurisprudencinė teisė, supponuoja gyvąją konstituciją, nuolat pritaikomą laiko iššūkiams nekintant „bazinio“ konstitucinio akto tekstui ir atskleidžiančią vis naujus eksplicitinio ir implicitinio konstitucinio reguliavimo aspektus.

Būtų klaidinga manyti, kad ši konstitucinės teisės paradigmos transformacija apsiriboja vien konstitucine teise *per se* ir neapima kitų nacionalinės teisės sistemos sričių. Anaiptol. Ji supponuoja kur kas daugiau – iš esmės naujos dimensijos atsiradimą teorinėje nacionalinės teisės sistemos sampratoje. Nacionalinę teisės sistemą visuotinai įprasta struktūruoti (pagal teisinio reguliavimo dalyką, iš dalies ir pagal teisinio reguliavimo metodą) į teisės šakas, jų požakius ir teisės institutus (savo ruožtu galinčius apimti dar mažesnius institutus). Tačiau konstitucinę teisę suvokiant ne kaip teisės šaką greta kitų (pvz., administracinės, civilinės ar darbo teisės), o kaip teisinio reguliavimo sritį virš visų teisės šakų, santykinai autonomiškų teisės šakų ir požakių išskyrimas tampa įmanomas vien ordinarinėje teisėje, bet konstitucinės, t. y. aukščiausiosios, teisės lygmeniu jis – ypač turint galvoje eksplicitinių Konstitucijos nuostatų negausumą – yra netikslingas ir vargu ar gali būti racionaliai pagrindžiamas. Tiesa, kitaip turėtų būti vertinamas teisės institutų, kaip tam tikru reguliuojamo dalyko bendrumu pasižyminčius santykius reguliuojančių normų ir kitų nuostatų grupių, išskyrimas visoje nacionalinėje teisės sistemoje (apimančioje ir konstitucinę, ir ordinarinę teisę), nes naujoji kons-

<sup>2</sup> Kai kurie teisės teoretikai, kadais Konstitucinio Teismo aktus traktavę kaip „poįstatyminius teisės taikymo aktus“ [44, p. 251–252], pakeitė poziciją ir šiuo metu juos pakylėjo iki „įstatymo galią turinčių aktų“ [45, p. 322]. To, žinoma, per maža. (Šiame straipsnyje sąmoningai nepaisoma kalbininkų rekomendacijos poįstatyminius aktus vadinti „įstatymų lydimaisiais aktais“, nes tokia sąvoka „išplauna“ tai, kas šiuose teisės aktuose svarbiausia – jų žemesnės už įstatymų teisinės galios pabrėžimą.)

<sup>3</sup> Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, taip pat 47 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas konstitucinių įstatymų pavadinimas, be abejo, klaidina. Konstituciniai įstatymai, nepaisant jų pavadinimo, neturi Konstitucijos galios [7]. Jie daugmaž atitiktų, pvz., Andoros *Ileja qualificada*.

titucinės teisės paradigma nei paneigia galimybę išskirti „konstitucinius institutus“, kurių sistema apibūdina pačios konstitucinės teisės vidaus struktūrą, nei užkerta kelią teisės sistemoje identifikuoti tokius institutus, kuriuose koegzistuoja konstitucinio ir ordinarinio teisinio reguliavimo nuostatos (panašiai kaip vadinamuosiuose tarpšakinuose institutuose dera skirtingų teisės šakų nuostatos); bet šis klausimas čia toliau nenagrinėjamas. Taigi akivaizdu, kad aptariamoji konstitucinės teisės paradigmos transformacija, kurios vienas iš ryškiausių bruožų yra konstitucinio ir ordinarinio, arba subkonstitucinio, teisinio reguliavimo lygmenų atskyrimas, lemia esmines visos teorinės nacionalinės teisės sistemos sampratos korektyvas.

Griežtas konstitucinės teisės atskyrimas nuo ordinarinės teisės anksčiau ar vėliau turi paskatinti paklausti: kuriai vertikaliai diferencijuotos teisės sistemos sričiai – konstitucinei ar ordinarinei teisei – dera priskirti teisės normas ir kitas nuostatas, reglamentuojančias teisės aktų konstitucingumo teisminės patikros procesą, o jeigu ordinarinei, tai kuriai iš teisės šakų? Turbūt nereikia nė minėti, kad pati šios patikros, t. y. konstitucinės teisminės kontrolės, galimybė yra *expressis verbis* įtvirtinta Konstitucijoje (7 str. 1 d., VIII skirsnyje, 110 str. ir kt.). Tačiau tiek daugelio kitų teisės institutų atveju, tiek ir šiuo atveju Konstitucija atitinkamus santykius reglamentuoja tik bendriausiais bruožais; be to, joje esama blanketinės nuostatos, nukreipiančios į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymą (toliau – KTĮ [30]), turintį nustatyti šio teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką (103 str. 2 d.), kitaip tariant, turintį sukonkretinti ir detalizuoti

konstitucinei teisminei kontrolei skirtas Konstitucijos nuostatas. Taigi pati Konstitucija įpareigoja teisės aktų konstitucingumo patikros procedūras apibrėžti KTĮ, t. y. ordinarinės teisės akte, o ordinarinės teisės aktai, neišskiriant nė minėto įstatymo, negali būti laikomi „papildančiais“ Konstituciją tuo aspektu, kad aiškinant Konstitucijos nuostatų prasmę jais negalima remtis; atvirkščiai, tokie teisės aktai *per definitionem* patys yra potencialūs konstitucingumo patikros objektai. (Be to, KTĮ 3 str. nustatyta, kad *inter alia* „Konstitucinio Teismo vidaus klausimus“ reguliuoja Konstitucinio Teismo tvirtinamas <Lietuvos Respublikos> Konstitucinio Teismo reglamentas (toliau – KTR [30]) – taip pat ordinarinės teisės aktas.) Šiame kontekste paminėtina, kad netrukus po to, kai įsigaliojo KTĮ, kai kurie teisininkai kvestionavo jo nuostatų konstitucingumą [38, p. 4], vėliau tam tikros šio įstatymo nuostatos buvo (ir yra) ginčijamos Konstituciniame Teisme [15; 16; 35], o vieną jo nuostatą pats Konstitucinis Teismas yra pripažinęs prieštaraujančia Konstitucijai [15]. Tačiau net į užduotą pirmąjį klausimą atsakius, kad teisės aktų konstitucingumo patikros proceso reglamentavimas priskirtinas ordinarinei teisei, lieka antrasis: kuriai teisės šakai? Ir ar apskritai teisės normos ir kitos nuostatos, reglamentuojančios teisės aktų konstitucingumo patikros procedūrą, laikytinos sudarančiomis kokią nors autonomišką teisės sistemos dalį, kuri galėtų būti tituluojama teisės šaka ar bent turėtų šansų kada nors į ją išsirutulioti, ar jos yra viso labo procesinis kokios nors didesnės (materialiosios) teisės šakos „segmentas“?

Toliau dėstoma nuomonė, kad konstitucinės teisminės kontrolės atsiradimas ir

konstitucinės jurisprudencijos išaugimas suponuoja būtinumą išskirti ne tik atskirą teismo proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą, bet ir atitinkamą teisės šaką – konstitucinės justicijos proceso teisę. Ši pozicija metodologiškai pagrindžiama analizuojant atitinkamus ordinarinės teisės aktus (pirmiausia KTI), bet kur kas labiau – Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Darytina prielaida, kad nors konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančios teisės normos ir kitos nuostatos priskirtinos ordinarinei teisei (išskyrus tas, kurios eksplicitiškai arba impliitiškai įtvirtintos pačioje Konstitucijoje), daugelis šių nuostatų yra doktrininio pobūdžio, o pati konstitucinės justicijos proceso teisė daugiausia randasi kaip jurisprudencinė teisė. Kartu pažymėtina, kad mokslinėje teisės literatūroje konstitucinės justicijos proceso teisė paprastai neišskiriama kaip atskira teisės šaka; teisinė teorinė mintis ją reflektuoja tik epizodiškai. Šiuo straipsniu bandoma žengti bent nedidelį žingsnį užpildant nurodytą spragą. Tačiau turint galvoje tai, kad ši problema mokslinėje teisės literatūroje iki šiol buvo paliečiama tik fragmentiškai, nereikia tikėtis, kad čia bus pateikti neginčijami atsakymai į kylančius klausimus ar net kad kai kurie klausimai apskritai neliks be atsakymų.

## **1. Konstitucinės justicijos proceso teisės sritis**

Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtų aktų konstitucingumas gali būti (ir yra) kvestionuojamas ir atitinkami – net savaip „galutiniai“ – sprendimai gali būti (ir yra) priimami ne vien kreipiantis į Konstitucinį Teismą. Pateiksime tik tris pavyzdžius. Antai pagal Lietuvos Respub-

likos Seimo statutą [29] teisėkūros procesas Seime apima ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento bei Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto atliekamą išankstinę teisės aktų (projektų) konstitucingumo kontrolę (136 str. 3 d., 138 str. 2 d., 139 str. 1 d.), kai teisinius padarinius sukelia dar tik rengiamo priimti teisės akto galimo antikonstitucingumo konstatavimas, o tokio teisės akto išleidimas nepaisant šio konstatavimo net gali būti pagrindu pripažinti tą aktą prieštaraujančiu Konstitucijai pagal priėmimo tvarką [13]. Įstatymo antikonstitucingumas taip pat gali būti konstatuojamas įstatymų leidybos proceso pabaigoje – įstatymo promulgavimo stadijoje: antai neretai Respublikos Prezidento veto (dekretuose, kuriais Seimui pakartotinai svarstyti grąžinamas įstatymas) yra motyvuojamas nurodant, jog tam tikros Seimo priimto įstatymo nuostatos prieštarauja Konstitucijai, o tokių motyvų nenurodymas ir apsiribojimas tikslingumo ir pan. motyvais net yra paskatinęs Seimą *in corpore* kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl vieno Respublikos Prezidento dekreto atitikties Konstitucijai [19]. Minėtais dviem atvejais turime reikalą su teisės aktu, taip ir „neatsiradusiu“ dėl to, kad laimėjo nuomonė, jog projektuojamas teisinis reguliavimas neatitiks Konstitucijos. Tačiau aki-vaizdu, kad net jeigu toks teisės akto antikonstitucingumo konstatavimas lemia, jog teisės aktas „neatsiranda“, teisiškai tai nėra galutinis žodis, nes, Seimui išleidus atitinkamą teisės aktą nepaisant Seimo kanceliarijos Teisės departamento arba Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pozicijos arba įveikus Respublikos Prezidento veto ir tą aktą užginčijus Konstituciniame Teisme, gali paaiškėti, kad prieštaravimo Konstitu-

cijai nebūta [2]. Trečiasis pavyzdys – tai situacija, kai baudžiamosios, civilinės arba administracinės bylos šalis prašo bylą nagrinėjančio teismo kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad šis ištirtų teisės akto, kurį gali tekti taikyti toje byloje, atitiktį Konstitucijai, tačiau teismas, nesuabejojęs to teisės akto konstitucingumu, atsisako tai padaryti. Konstitucinės justicijos proceso teisės pavadinime esanti justicijos sąvoka orientuoja į teisminę teisės akto konstitucingumo patikrą ir leidžia tokio pobūdžio santykius, kai teisės akto konstitucingumo netiria teismo institucija, pagal Konstituciją vienintelė turinti įgaliojimus tai daryti, t. y. Konstitucinis Teismas<sup>4</sup>, *a priori* palikti už konstitucinės justicijos proceso teisės srities ribų.

Tačiau sąvoka „konstitucinės justicijos proceso teisė“ neturi ir, matyt, bent šiuo metu negali būti priimama be tam tikrų abejonių ar atsargumo. Jos panašumas į sąvokas „civilinio proceso teisė“, „baudžiamojo proceso teisė“ ir „administracinio proceso teisė“ tarsi sufleruoja, kad šia sąvoka yra įvardijama sistema teisinių nuostatų (normų ir principų), reglamentuojančių tam tikrą teismo procesą, nepriskirtiną nė vienai iš minėtų pripažintų teisės šakų, taigi, matyt, sudarančiai atskirą teisės šaką. Turint galvoje, kad konstitucinės justicijos bylomis vadinamos ne įvairiose teismo institucijose, o vien Konstituciniame Teis-

me nagrinėjamos bylos<sup>5</sup>, konstitucinės justicijos proceso teisė čia vadinama teisinio reguliavimo sritis (atitinkamus santykius reguliuojančių nuostatų visuma), apiman- ti procedūras, pagal kurias Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai, taip pat procedūras, kurių laikydamasis Konstitucinis Teismas tiria kitas jo kompetencijai priskirtas bylas (pvz., teikia išvadas; plg. Konstitucijos 105 str. 3 d.) ar sprendžia kitus jo kompetencijai priskirtus klausimus (pvz., atsisako priimti prašymus arba grąžina prašymus pareiškėjui; plg. KTĮ 69, 70, 80, 81 str.); toliau šios kitos procedūros atskirai nebus minimos. Šių procedūrų esmė yra ta, kad jos lemia ne atitinkamo Konstitucinio Teismo akto turinį, bet jo priėmimą; jų turinį lemia, be abejo, aukštesnės galios teisės aktai (pirmiausia Konstitucija), atitikties kuriems atžvilgiu yra tiriami ginčijami teisės aktai.

Bet, kaip minėta, aptariamoji savita teisinio reguliavimo sritis paprastai neišskiriama kaip atskira teisės šaka ir nėra minima nei mokslinėje teisės literatūroje, nei dėstoma universitetų teisės studentams kaip atskira akademinė disciplina. Tam tikromis išimtimis būtų galima laikyti Vilniaus universiteto teisės studijų programos dalyką „Konstitucinė priežiūra“ [38] ir Mykolo Romerio universiteto teisės studijų programos dalykus „Konstitucinių ginčų teisė“ [36] bei „Konstitucinis teisminis procesas“ [37]. Tačiau pirmasis iš šių dalykų iš esmės skirtas nagrinėti atskiriems

<sup>4</sup> Ginčas (akivaizdžiai dirbtinis) dėl to, ar Konstitucinis Teismas yra teismas, bent teisininkų, turėtų būti laikomas baigtu po Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimo [16]. Tačiau kai kada dar vis tiek atkakliai tvirtinama, esą Konstitucinis Teismas nėra teismas ir nevykdo teisingumo, o sąvoka „konstitucinė justicija“ keičiama sąvoka „Konstitucinio Teismo praktika“ [43, p. 116–127]. Simboliška, kad tokia pozicija dėstoma skyriuje, kurio paantraštė: „tarp teisės paieškų ir teisinio nihilizmo“.

<sup>5</sup> Konstitucinės justicijos bylos sąvoka apibūdinant bylas, nagrinėjamas Konstituciniame Teisme, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pirmą kartą buvo pavartota Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime [12]. Pažymėtina, kad administraciniai teismai savo nagrinėjamų bylų, kuriose sprendžiama dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai, taip nevadina.

konstituciniams institutams bei juos aiškinančiai oficialiajai konstitucinei doktrinai, antrajame „teisminio konstitucinio proceso“, tiesa, apibūdinamo kaip „savarankiškas teisminis procesas“, problematikai *per se* skirta tik santykinai nedidelė dalis temų, ir tik trečiasis yra orientuotas į „konstitucinio teisminio proceso“ nagrinėjimą, tačiau šio dalyko programa negali nesudaryti išpūdžio, kad čia pirmenybė teikiama statutinei teisei – palyginti negausioms Konstitucijos ir KTĮ nuostatoms, kuriose eksplicitiškai reglamentuojama teisės aktų atitiktis Konstitucijai patikra, o ne tos patikros praktikai bei ją pagrindžiančiai oficialiai doktrinai, juo labiau ne tos patikros tendencijoms. Be to, studijuojantiems ši, trečiąją, dalyką rekomenduojama iš esmės ta pati specialioji literatūra<sup>6</sup>, kuri paprastai rekomenduojama ir studijuojantiems bendrąją konstitucinės teisės dalyką ar jo dalį, skirtą konstitucinei kontrolei. O ši literatūra taip pat yra skirta ne „konstituciniam teisminiam procesui“ kaip specifiniam

---

<sup>6</sup> Studijuojantiems trečiąją iš čia paminėtų dalykų specialiosios literatūros (t. y. ne norminės ir ne jurisprudencinės medžiagos) rekomenduojama per 13 tūkst. (!) puslapių, jos nė kiek nediferencijavus (beje, Konstitucinio Teismo jurisprudencija pateikiama taip pat nė kiek nediferencijuota ir, nors studijų programa patvirtinta 2009 m., baigiasi aktais, priimtais 2004 m.). Daugiau nei akivaizdu, kad studentas, kuriam vien tik šiam dalykui išmokti pasiūlyta bent perverstis tiek tūkstančių puslapių per semestrą, veikiausiai visos šios medžiagos apskritai nestudijuos ir apsiribos minimumu, matyt, paskaitų konspektais. Toks „studijuotinos“ arba „rekomenduojamos“ literatūros sąrašas atlieka ne studento orientavimo į savarankiškas studijas, bet kažkokią nieko neįpareigojančios (nes atsitiktinės, nebaigtos ir neišsamios), taigi iš esmės kamufliažinės, bibliografinės funkciją. Rekomenduojamos literatūros nesusietumas su studijuojančiojo galimybėmis ją perskaityti yra ne tiek ir ne vien šio dalyko, bet bendresnė – deja, labai įsisebėjusi! – mūsų teisės studijų problema. Būtų neteisinga manyti, kad pateiktasis pavyzdys yra išimtis; jis veikiausiai rodo bendrą situaciją.

(„savarankiškam“) teismo procesui, bet kur kas platesnei konstitucinės teisės (plačiau šios sąvokos reikšme) ir konstitucinės kontrolės problematikai. Tai nebūtinai yra priekaištas minėtų studijų programų sudarytojams. Galima daryti prielaidą, kad mokslinės literatūros, vadovėlių ar mokymų priemonių, specialiai skirtų vadinajamam konstituciniam teisminiam *procesui* nagrinėti, apskritai ar beveik nėra. Atidžiau peržvelgus paskutiniu metu išties išaugusią konstitucionalizmo literatūrą ši prielaida pasitvirtina. Atskiri straipsniai ar knygų dalys, kuriose teisės aktų konstitucingumo patikros procesinių aspektų analizė dominuoja materialiojo konstitucinio reguliavimo atžvilgiu, kol kas yra reti; net tada, kai publikacijos pavadinimas, atrodo, žada procesinio pobūdžio problemų nagrinėjimą, tuos proceso dalykus užgožia atitinkamos konstitucinės justicijos byloje priimto Konstitucinio Teismo akto turinio vertinimas. Ir tik kai kuriose publikacijose konstitucinės justicijos procesas nagrinėjamas kaip savarankiškas tyrimo objektas, jį sąlygiškai atblokus nuo atitinkamų konstitucinės justicijos bylų materialiojo turinio. Tai savaip dėsninga mažų mažiausiai dėl dviejų aplinkybių. Pirma, konstitucinė justicija funkcionuoja (ir konstitucinė jurisprudencija yra plėtojama) ginčų dėl teisės aktų konstitucingumo pagrindu, todėl nenuostabu, kad tyrėjų ir visuomenės apskritai dėmesį pirmiausia traukia konkretaus ginčo turinys, o ne procesinės normos, reglamentuojančios jo sprendimo procedūrą ir materialijų (šiuo atveju pačios Konstitucijos, su kuria gretinamos ginčijamos ordinarinės teisės nuostatos) normų atžvilgiu atliekančios „aptarnaujantį vaidmenį“. Antra, procesinių normų



„autonomiškumą“ lengviau pastebėti ir įvertinti tada, kai atitinkamą teismo procesą reglamentuoja santykinai didelės apimties kodeksas ar jį atitinkantis įstatymas arba jeigu tam tikru proceso klausimu yra sukaupta gausi jurisprudencija. Be abejo, KTĮ vien dėl savo apimties negali būti gretinamas su kuriuo nors proceso kodeksu, o per septyniolika metų sukaupta jurisprudencija paties šio teismo procedūrų klausimu taip pat kol kas nelaikytina itin gausia. Bet faktas lieka faktas: konstitucinės justicijos proceso teisė kol kas netapo nuoseklios mokslinės refleksijos objektu. Tai, beje, ryškiai disonuoja su literatūros, skirtos baudžiamajam, civiliniam ar administraciniam procesui, gausėjimu.

Čia derėtų keletą žodžių skirti pasirinktam „naujosios“ teisės šakos pavadinimui. Manytina, kad nei pavadinimas „konstitucinių ginčų teisė“, nei pavadinimas „konstitucinis teisminis procesas“ (ar „konstitucinio teismo procesas“), jei šitaip būtų mėginama vadinti ne studijų programų dalykus, o aptariamąją teisės šaką, nebūtų vykęs: pirmasis dėl to, kad sąvoka „konstituciniai ginčai“ orientuoja į kuo įvairiausias ginčus dėl Konstitucijos kūrimo, keitimo, aiškinimo ir įgyvendinimo (taikymo), ne vien dėl teisės aktų konstitucingumo; antrasis dėl to, kad konstituciniu teisminiu procesu gali būti vadinamas ir toks teismo procesas, kai dėl teisės aktų konstitucingumo yra sprendžiama ne Konstituciniame Teisme, bet, pvz., administraciniuose teismuose. Tai, kas tinka studijų programų dalykams, nebūtinai tinka teisės šakoms ar kitoms teisės sistemos sritims įvardyti<sup>7</sup>.

<sup>7</sup> Kaip analogą galima nurodyti tradicinį universitetinių teisės studijų programų dalyką „Konstitucinė teisė“, apimančią ir valstybinės (t. y. ordinarinės) teisės problematiką.

Apribojant konstitucinės justicijos proceso teisės sritį procedūromis Konstituciniame Teisme, privalu matyti dvi konceptualias skritis: 1) teisės aktų konstitucingumo patikrą Konstituciniame Teisme būtina skirti nuo teisės aktų konstitucingumo patikros kituose teismuose; 2) būtina aiškiai apibrėžti konstitucinės justicijos proceso Konstituciniame Teisme pradžią ir pabaigą, idant jis būtų atskirtas nuo to, kas savaime *dar nėra* arba *jau nėra* konstitucinės justicijos procesas.

*Pirmoji skritis.* Teisės aktų konstitucingumo patikra apskritai neapsiriboja procesu Konstituciniame Teisme. Konstitucinio Teismo kompetencijai Konstitucijoje eksplacitiškai priskirta tirti ne visų, bet vien Seimo, Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktų (102 str. 1 d.), o implicitiškai – dar ir referendumu priimtų teisės aktų konstitucingumą [15]. O tirti kitų institucijų (pvz., ministerijų, Vyriausybės įstaigų ar įstaigų prie Vyriausybės, vietos savivaldybių tarybų ir kt.) aktų atitiktį Konstitucijai yra priskirta kitiems teismams. Šią kitų teismų atliekamą teisės aktų konstitucingumo patikrą taip pat reglamentuoja ordinarinės teisės aktai, tačiau ne Konstitucinio Teismo, o kiti įstatymai. Ar šitoks Seimo, Respublikos Prezidento bei Vyriausybės, taip pat referendumu priimtų aktų konstitucingumo patikros ir kitų institucijų aktų konstitucingumo patikros reglamentavimo „susidvejinimas“ neužkerta kelio jį traktuoti kaip vieną procesinio reguliavimo visumą? O gal tos dvi (o gal ir daugiau, nes „kitų“ teismų, pagal savo kompetenciją tiriančių už Konstitucinio Teismo įgaliojimų ribų likusių aktų konstitucingumą, pagal Konstituciją gali būti įvairių – įstatymų leidėjas šioje srityje turi

plačią diskreciją) procesinio teisinio reguliavimo atmainos taip (iš esmės) skiriasi, kad kalbėti apie kokį nors bendrus bruožus turintį konstitucingumo patikros procesą nėra norminio pagrindo? Į šį antrąjį klausimą reikia atsakyti teigiamai. „Kiti“ teismai – bendrosios kompetencijos ir specializuoti administraciniai teismai, įsteigti remiantis Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalimi – konstitucinę kontrolę įgyvendina pagal teisės normas ir kitas nuostatas, priskiriamas atitinkamai proceso teisės šakai. Beje, šiose teisės šakose esama ir tokių normų, kurios atvirai ignoruoja eksplicitinį konstitucinį imperatyvą, pvz., Vyriausybės aktų konstitucingumą visais atvejais tikrinti Konstituciniame Teisme<sup>8</sup> (110 str.) ir Konstitucijoje eksplicitiškai įtvirtintą *erga omnes* konstitucinės teisminės kontrolės modelį (107 str. 1 d.; taip pat žr. KTĮ 72 str. 1, 2, 3, 4 d.) faktiškai pakeičia *inter partes* modeliu.

*Antroji skirtis.* Konstitucinės justicijos proceso teise čia siūloma laikyti teisinio reguliavimo sritį, apimančią procedūras nuo kreipimosi (prašymo ar paklausimo) gavimo Konstituciniame Teisme iki atitinkamo šios teismo institucijos baigiamojo akto (nutarimo, sprendimo arba išvados) įsigaliojimo (bet ne įvykdymo). Tačiau nėra iš anksto atmestina ir hipotetinė platesnė samprata, kad konstitucinės justicijos proceso teisei priskirtinos ir normos, reguliuojančios tam tikrus santykius, susiklostančius *iki* kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme, taip pat tam

tikrus santykius, susiklostančius ne tik *po* atitinkamo Konstitucinio Teismo akto priėmimo, bet ir po jo įsigaliojimo, juoba kad bent dalis šių normų yra įtvirtintos KTĮ. Iš pirmosios grupės santykius reguliuojančių normų paminėtinos tos, kurios reglamentuoja potencialių pareiškėjų (Seimo, Seimo narių grupių, Respublikos Prezidento, Vyriausybės, taip pat teismų) įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ir (arba) paklausimu, taip pat normos, nustatančios reikalavimus prašymams ir paklausimams Konstituciniam Teismui. Iš antrosios grupės santykius reguliuojančių normų paminėtinos normos, reguliuojančios Konstitucinio Teismo aktų vykdymą (beje, įtvirtintos ne Konstitucinio Teismo, bet kituose teisės aktuose, pvz., Lietuvos Respublikos Seimo statute (XXVIII<sup>1</sup> skirsnis)), o galbūt ir normos, reglamentuojančios atitinkamų subjektų įgaliojimus prašyti, kad Konstitucinis Teismas išaiškintų kurio nors savo baigiamojo akto nuostatas. Tiesa, tokiai platesnei sampratai galima prieštarauti. Antai potencialių pareiškėjų įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą nustato ne vien KTĮ, bet ir atitinkamų institucijų veiklą reglamentuojantys aktai, kurie priskirtini ne aptariamajai konstitucinės justicijos proceso teisei, bet valstybinei teisei, o jeigu kreipimosi klausimas iškyla teismui nagrinėjant baudžiamąją, civilinę arba administracinę bylą, atitinkamos nutarties priėmimą reglamentuoja atitinkami proceso įstatymai, taigi atitinkamos proceso teisės normos. Reikalavimai prašymams ir paklausimams Konstituciniam Teismui konstitucinės justicijos proceso teisės aspektu tampa reikšmingi tik tada, kai tie prašymai ar paklausimai yra gauti Konstituciniame Teisme ir šis (dažniausiai

<sup>8</sup> Plg., pvz., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso [28] 1.3 straipsnio 4 d. nuostatą „jeigu Vyriausybės ar kitos valstybės institucijos teisės aktas prieštarauja šio kodekso ar kito įstatymo normoms, taikomos kodekso ar kito įstatymo normos“.



jo pirmininkas; plg. KTĮ 25, 68, 70 str.) turi spręsti dėl jų priimtumo; jeigu, pvz., Seimo narių grupės prašymas nebuvo paduotas Konstituciniam Teismui, visa tai, kas susiję su jo surašymu, pasirašymu bei parašų patvirtinimu, konstitucinės justicijos proceso atžvilgiu yra nerelevantiška. Pereinant prie santykių, susiklostančių po atitinkamo Konstitucinio Teismo akto priėmimo, pažymėtina, jog nors įvairių subjektų įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis išaiškintų savo baigiamojo akto nuostatas, įtvirtina tas teisės aktas, kuriame sutelkta dauguma konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių nuostatų, būtent KTĮ, minėti įgaliojimai taip pat tampa reikšmingi konstitucinės justicijos proceso teisės aspektu tik tada, kai atitinkamas kreipimasis yra gautas Konstituciniame Teisme, tačiau iki tol nesukelia jokių teisinių padarinių. Toliau apibūdinant santykius, susiklostančius po Konstitucinio Teismo akto priėmimo, tenka konstatuoti, kad visa tai, kas susiję su Konstitucinio Teismo aktų oficialiu paskelbimu, neabejotinai turėtų patekti į konstitucinės justicijos proceso sritį, nors, vaizdžiai tariant, veiksmas čia vyksta jau ne Konstituciniame Teisme ir atitinkamus santykius reguliuoja (ar bent praeityje reguliavo) ne Konstitucinio Teismo, bet kiti įstatymai, kaip antai Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas [29]. Reikalas tas, kad Konstitucija (107 str. 1 d.) ne nustato „automatinį“ Konstitucinio Teismo aktų įsigaliojimą (pvz., suėjus tam tikram terminui, kaip kitų teismų sprendimų atvejais), bet jį tiesiogiai susieja su jų oficialiu paskelbimu „Valstybės žiniuose“. Paminėtina ir tai, kad justicijos sąvoka etimologiškai suponuoja

teisingumą (jo vykdymą), o Konstitucinio Teismo aktų įsigaliojimą susiejus su jų oficialiu paskelbimu konstitucinis teisingumas lieka neįvykdytas – bent tol, kol atitinkamas Konstitucinio Teismo aktas nėra oficialiai paskelbiamas. Tačiau normos, reguliuojančios Konstitucinio Teismo aktų vykdymą, matyt, neturėtų būti priskiriamos konstitucinės justicijos proceso teisei: pirma, dėl to, kad daugelis tų normų yra įtvirtintos teisės aktuose, reglamentuojančiuose atitinkamų institucijų veiklą ir dėl to priskirtinuose valstybinei teisei, kuriems visa tai, kas susiję su Konstitucinio Teismo aktais, tėra nedidelis jų reguliuojamų santykių fragmentas; antra, dėl to, kad atsisakius konstitucinės justicijos proceso teisės kategorija aprėpti to, kas susiklosto *iki* kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme, tai, kas susiklosto *po* atitinkamo Konstitucinio Teismo akto įsigaliojimo, gali atrodyti kaip nepagrįsta asimetrija. Pagaliau nereikia pamiršti, kad kartais Konstitucinio Teismo aktų neįmanoma „įvykdyti“ tuo požiūriu, kad tam tikras antikonstituciniu pripažintas teisinis reguliavimas, nustatytas vienkartinio (*ad hoc*) taikymo akte, jau buvo įvykdytas [plg., pvz.: 3; 4; 5; 24]. Paminėtina ir tai, kad Konstitucinio Teismo aktų vykdymo sąvoka kartais vartojama dar platesne reikšme – kaip buvusio antikonstituciniu pripažinto teisinio reguliavimo pakeitimas tokiu, kuris atitinka Konstitucinio Teismo doktrines nuostatas; tokiu atveju šis procesas juo labiau turėtų likti už konstitucinės justicijos proceso teisės ribų. Pavyzdžiui, gerai žinoma, kad, norint likviduoti po Konstitucinio Teismo nutarimo susidariusią įstatyminio reguliavimo spragą, būtinas politinis sutarimas Seime, kuris jame, ypač fragmen-

tuotame, ne visada lengvai pasiekiamas. Taigi Konstitucinio Teismo aktų vykdymo atžvilgiu konstitucinės justicijos proceso teisės sritis yra siauresnė nei, pvz., civilinio proceso teisės, apimančios ir vykdymo procesą.

Būtų neteisinga šiuo metu skaitytojui piršti nuomonę, kad siauroji konstitucinės justicijos proceso teisės samprata yra visais atžvilgiais priimtinesnė. Tačiau šiame mūsų konstitucionalistinės minties raidos etape, kai, kaip minėta, konstitucinės justicijos proceso teisė reflektuojama tik epizodiškai, orientavimasis į platesnę sampratą būtų dar problemiškesnis, nes tarsi kėsintųsi į tas teisinio reguliavimo sritis, kurios jau yra „užimtos“ kitų teisės šakų. Norėtųsi tikėtis, kad gilesnė diskusija šiais klausimais padės ilgainiui išgryninti konstitucinės justicijos proceso teisės sampratą ir jos ribų aspektu. Tačiau net jeigu – po visapusės analizės – profesinė (ir mokslinė teisinė) sąmonė akceptuotų siaurąją konstitucinės justicijos proceso teisės sampratą, vis tiek tektų konstatuoti, jog aptariamoji teisės šaka neturi griežtų ribų tuo atžvilgiu, kad minėti *iki* kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme bei tam tikri *po* atitinkamo Konstitucinio Teismo akto priėmimo susiklostantys santykiai patenka į savitą „pilkąją sritį“, „buferinę zoną“, kurios apimamus santykius reguliuoja ne vienos, bet dviejų ar net daugiau teisės šakų normos. Tokia (H. L. A. Harto žodžiais tariant) „neapibrėžtumo aureolė“ būdinga daugeliui teisės šakų, ypač naujai iškilusių. Galima paklausti: negi su jokiais kitomis teisės šakomis nesusipina, pvz., elektroninių ryšių teisė, sveikatos teisė, transporto teisė arba statybos teisė? O negi nėra normų, kurias gali „savintis“ dvi

tradicinės teisės šakos, pvz., baudžiamoji teisė ir finansų teisė? Tačiau diskusijos dėl konstitucinės justicijos proceso teisės ribų būtų prasmingos tik tuo atveju, jei profesinė (ir mokslinė teisinė) sąmonė akceptuotų tai, kad teisinio reguliavimo sritis, apimanti procedūras nuo kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme iki atitinkamo šios teismo baigiamojo akto įsigaliojimo, nusipelno būti traktuojama kaip atskira ordinarinės teisės šaka.

## **2. Konstitucinės justicijos proceso teisės jurisprudencinis pobūdis**

Tuo metu, kai 1993 m. pradžioje buvo rengiamas ir priimamas KTĮ, konstitucinė kontrolė Lietuvoje nebuvo funkcionavusi nė vienos dienos. Tas įstatymas iki šiol liko mažai pakitęs. Kita vertus, Konstitucinis Teismas nėra ta institucija, kurios „vidaus“ procedūros būtų labai suprantamos ne tik visuomenei, bet ir politinei klasei bei (deja) teisei bendruomenei. Konstitucinis Teismas pats neinicijuoja net jo veiklą reglamentuojančio ordinarinės teisės akto, t. y. KTĮ, pakeitimų. Užuoat tai daręs, Konstitucinis Teismas aiškina šio įstatymo nuostatas taip, kad jos ne nukryptų nuo konstitucinės šios institucijos paskirties ir įgaliojimų sampratos, bet kuo labiau ją atitiktų, net jei pažodinis šio įstatymo nuostatų aiškinimas gali sudaryti išpūdį, kad atitinkama nuostata kvestionuotina jos konstitucingumo aspektu. Antai KTĮ 61 straipsnio 2 dalies nuostata „dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimamas sprendimas – atskiras dokumentas“ turi būti aiškinama atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo daug kartų pareišką poziciją, jog jo jurisprudencija yra tęstinė, o sprendimas dėl Konstitucinio Teismo

nutarimo išaiškinimo yra neatsiejamas nuo nutarimo, kurio nuostatos aiškinamos. Bet bene ryškiausias tokio į Konstituciją orientuoto aiškinimo pavyzdys yra požiūris į KTĮ 72 straipsnio nuostatą „Konstitucinio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią“, kurią, jei ji aiškinama vien pažodžiui, čia pat paneigia to paties straipsnio 5 dalies nuostata „Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį“. Tačiau akivaizdu, kad Konstitucinio Teismo aktai, kurių negalima įveikti įstatymu, negali turėti „įstatymo galios“ – tik pačios Konstitucijos galia. Tokia principine nuostata grindžiamas, pvz., Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas [10], kuriame Konstitucijai prieštaraujančiu buvo pripažinta įstatymo nuostata, kuria pabandyta įveikti net ne Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucinėje dalyje suformuluotą sprendimą, bet vieno iš jo nutarimų [7] doktrininę nuostatą. Ir tik vienu išimtinu atveju Konstitucinis Teismas yra pripažinęs vieną KTĮ nuostatą prieštaraujančia Konstitucijai [15], beje, *ex officio*, tirdamas kitą toje konstitucinės justicijos byloje ginčyto KTĮ nuostatą.

Čia galima pateikti vienos iš tikrų artimų KTĮ įtvirtinto teisinio reguliavimo spragų pavyzdį. Įstatymas reglamentuoja ginčijamo teisės akto atitikties aukštesnės galios teisės aktams (pirmiausia Konstitucijai) tyrimą, tačiau visai nutyli tai, kas, atrodo, turėtų būti akivaizdu: skirtinguose teisės aktuose, juo labiau skirtinguose to paties teisės akto straipsniuose (jų dalyse) nustatytas teisinis reguliavimas būna susijęs, todėl, tirdamas viename teisės akte nustatyto teisinio reguliavimo atitiktį

aukštesnės galios teisės aktams (pirmiausia Konstitucijai), Konstitucinis Teismas kartais negali išvengti nekonstatavęs, jog tam aukštesnės galios teisiniam reguliavimui prieštarauja nuostatos, kurių pareiškėjas formaliai neginčijo. Antai, tiriant valstybės biudžeto įstatymo atitiktį Konstitucijai, buvo būtina ištirti, dėl kokių priežasčių rengiamame valstybės biudžeto projekte *a priori* privalėjo būti numatyti tam tikri asignavimai; tai lėmė kitame toje konstitucinės justicijos byloje pareiškėjo neginčytame įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, kuris (atitinkama apimtimi) buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai [5]. Kai ginčijama poįstatyminio teisės akto atitiktis įstatymui, neišvengiamai turi būti įsitikinta, kad pats įstatymas neprieštarauja Konstitucijai; priešingu atveju (jei būtų tirama poįstatyminio teisės akto atitiktis Konstitucijos neatitinkančiam įstatymui), pasak Konstitucinio Teismo, būtų iškreipta pati konstitucinės justicijos esmė [žr., pvz.: 18]. Konstitucinis Teismas *ex officio* tiria įstatymų atitiktį Konstitucijai ir tada, kai ginčijamas teisės aktas yra netekęs galios, o naujai priimtame (ginčijamą teisės aktą pakeisiančiame) įstatyme yra įtvirtinta nuostata, identiška ginčijamai nuostatai [6]. Tai jurisprudencinė, doktrinoje pagrįsta pozicija. Tačiau pabrėžtina, kad tokiais atvejais, kai Konstitucinis Teismas turėdavo *ex officio* tirti formaliai neginčijamo teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai, tas tyrimas būdavo *įterpiamas* į ginčijamo teisinio reguliavimo tyrimą taip, kad būdavo akivaizdžiai parodoma, jog, neištyrus pirmojo, neįmanoma ištirti antrojo. Tačiau bent dukart Konstitucinis Teismas formaliai neginčijamo teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai ėmėsi *ex officio* tirti (ir

tą reguliavimą pripažino antikonstituciniu) jau nustatęs ginčijamo teisinio reguliavimo neprieštaravimą Konstitucijai [23; 27]. Ši pasikeitusi Konstitucinio Teismo pozicija, galbūt sietina tik su atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų struktūra, suponuoją „procesinį“ klausimą, ar tyrimo *ex officio* ribos nebuvo išplėstos taip, kad buvo pasunkintas visavertis suinteresuoto asmens – Seimo atstovavimas Konstitucinio Teismo posėdyje. Kita vertus, KTĮ įtvirtinti suinteresuoto asmens – paprastai Seimo – įgaliojimai turi būti interpretuojami kaip apimantys ne vien jo teisę teikti paaiškinimus dėl ginčijamo teisės akto *per se* atitikties Konstitucijai, bet ir dėl to akto sąsajų su kitais teisės aktais, todėl vien tokia atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų struktūra savaime negali būti pagrindu juos kvestionuoti. Akivaizdu, kad atsakymą į klausimą apie teisės aktų konstitucingumo tyrimo *ex officio* ribas galima gauti tik analizuojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją; KTĮ šiuo, kaip ir daugeliu kitų sudėtingų konstitucinės justicijos proceso klausimų, tyli.

Nedideliame straipsnyje nėra galimybės detalai aptarti įvairias gausias problemiškas konstitucinės justicijos bylų proceso Konstituciniame Teisme situacijas, kurias Konstituciniam Teismui tenka spręsti nesant tam skirto įstatyminio reguliavimo. Tačiau bent fragmentiškai paminėkime vieną kitą iš tokių teisinių situacijų. (Platesnei įvairių situacijų tipologijai bei analizei reikėtų ne vieno straipsnio.)

*Bylų eiliškumas.* Šiuo svarbiu klausimu KTĮ eksplisitiškai nenustato nieko. Konstitucinis Teismas bylas nagrinėja daugmaž eilės tvarka, tačiau ši taisyklė nėra absoliuti keliais aspektais, nes tam tikrų bylų na-

grinėjimas gali būti paankstinamas. KTR, priimtas 2003 m., t. y. tada, kai Konstituciniame Teisme jau buvo sukaupia tam tikra bylų nagrinėjimo paankstinimo (ir apskritai jų sprendimo) patirtis, susiklosčiusią praktiką apibendrina (ir įtvirtina) taip. Prireikus ir atsižvelgiant į bylos pobūdį ir kitas aplinkybes, bylos nagrinėjimas gali būti paankstinamas arba nukeltas vėlesniam laikui (120 p.). Pavyzdžiui, paprastai paankstinamas bylų, kuriose yra ginčijamas netrukus vyksiančius rinkimus reglamentuojančio įstatymo konstitucingumas [17; 21], tačiau ši taisyklė nėra absoliuti [plg. 26]. KTR atskirai nustatyta, kad paankstinamas nagrinėjimas bylų pagal Respublikos Prezidento dekretus, kuriuose išdėstytas teikimas ištirti, ar Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, arba dėl Seimo nutarimo, kuriame prašoma ištirti, ar įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją, ar Respublikos Prezidento dekretas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus; taip pat gali būti paankstinamas bylų dėl paklausimų arba Konstitucinio Teismo nutarimų aiškinimo nagrinėjimas (122 p.). Dėl šių nuostatų pasakytina, kad dažniausiai jomis pasinaudojama. KTR taip pat nustatyta, kad bylos pagal Seimo paklausimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklę leidžia jam eiti pareigas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, nagrinėjamos skubos tvarka. Ką reiškia „skubos tvarka“, nėra aiškiai apibrėžta; 2004 m. apkaltos byla buvo išnagrinėta ir išvada pateikta per trumpiau nei pusantro mėnesio nuo paklausimo gavimo Konstituciniame Teisme [11], 2010 m. tai užtruko ilgiau nei keturis mėnesius (tiesa, šiuo

atveju byloje buvo sujungti du paklausimai dėl dviejų asmenų [26]). Vis dėlto šitoks mažai apibrėžtas teisinis reguliavimas yra veikiau privalumas nei trūkumas, nes pernelyg griežtas KTĮ įstatinius laiko rėmus galėtų lemti tai, kad tam tikros bylos būtų rengiamos skubotai, o kai kuriose bylose dėl teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams (ypač tada, kai pareiškėjas prašo ištirti teisinio reguliavimo atitiktį ne vienam ar dviem, o keliolikai Konstitucijos nuostatų) galbūt net nebūtų įmanoma priimti nutarimo, nes nė viena nuomonė nesurinktų daugumos. Vienintelis griežtas terminas, nustatytas ir KTĮ (77str. 3 d.), ir (atitinkamai) KTR (124 p.) yra 72 valandų terminas, per kurį turi būti išspręsta byla dėl paklausimo, ar per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai. Seime kartkartėmis inicijuojamos KTĮ pataisos, bandant nustatyti itin trumpus terminus tam tikrų „kategorijų“ byloms<sup>9</sup>, tačiau kol kas nė viena tokia pataisa nebuvo priimta.

*Prašymų sujungimas.* KTĮ (41 str.) nustato galimybę sujungti prašymus, jeigu „yra du ar daugiau prašymų patikrinti to paties teisės akto atitikimą Konstitucijai ar įstatymams“. Prašymų sujungimas – labai paplitusi praktika. Tačiau prašymų (bylų) sujungimas kai kada grindžiamas fikcija, nes vien pažodinis cituotos nuostatos aiškinimas gerokai susiaurintų galimybės jungti prašymus ir taip ne tik spartinti bylų nagrinėjimą, bet ir sujungti prašymus (bylas),

kurių nagrinėjimas kartu leistų giliau ir labiau kompleksiskai išnagrinėti atitinkamą problemą. Antai vien pažodžiui aiškinant minėtą nuostatą būtų buvę neįmanoma visapusiškai išnagrinėti, ar Konstitucijai neprieštarauja dviejų vienas kitą pakeitusių (taigi susijusių) restitucijos įstatymų nuostatos, nes – vertinant visiškai formaliai – atitinkami prašymai buvo paduoti ne dėl to paties, o dėl skirtingų įstatymų [030304]. Taip pat ir bylos, kurioje turėjo būti nutarta, ar Konstitucijai neprieštarauja Respublikos Prezidento ginčijamo (vadinasi, paankstintą nagrinėjimo tvarką suponuojančio) Vyriausybės nutarimo nuostatos, kurios įgyvendino įstatymą, tyrimas būtų iš esmės pasunkėjęs, jeigu ši byla nebūtų buvusi sujungta su kita byla, kurioje kitas pareiškėjas (Seimo narių grupė) ginčijo jau atitinkamų to įstatymo nuostatų konstitucingumą [20]. Neatsitiktinai prašymų sujungimui skirtame KTR (priimto, kaip minėta, tada, kai Konstituciniame Teisme jau buvo sukaupta tam tikra bylų nagrinėjimo patirtis, ir apibendrinusio susiklosčiusią praktiką) skirsnyje (VII skyriaus III skirsnis) „to paties akto“ klauzulės nėra.

*Atskirosios nuomonės.* Tai novela. Iki 2008 m. pabaigoje padaryto KTĮ pakeitimo atskirosios nuomonės Konstituciniame Teisme nebuvo teikiamos. Formalaus draudimo minėtame įstatyme nebuvo, tačiau jo 53 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo pasitarimų kambario slaptumas, *inter alia* 3 dalies nuostata, kad „nei Konstitucinio Teismo teisėjai, nei posėdyje dalyvavęs tarnautojas neturi teisės paskelbti nei nuomonių, pareikštų pasitarimų kambaryje, nei kaip kas balsavo“, buvo visuotinai interpretuojami kaip neleidžiantys teikti ir skelbti atskirųjų nuo-

<sup>9</sup> Paskutiniąją iniciatyva yra pasiūlymas nustatyti, kad „bylų, susijusių su įstatymais bei kitais teisės aktais, reglamentuojančiais žemės paėmimą visuomenės poreikiams, nagrinėjimas turi būti užbaigtas ir galutinis nutarimas priimtas ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo prašymo gavimo Konstituciniame Teisme dienos“ [31].

monių – tol, kol ši dalis nebuvo papildyta nuostata „nuomonės paskelbimu nelaikomas atskirosios nuomonės pareiškimas“ [28]. Kai kurie Konstitucinio Teismo teisėjai, taip pat ir šio straipsnio autorius, yra kritikavę tokį atskirųjų nuomonių visiškai neleidžiantį įstatyminių reguliavimą [40; 42]. Kita vertus, atskiroji nuomonė šalyje, kurios politinė ir teisinė kultūra yra žemo lygio, o kadenciją baigę Konstitucinio Teismo teisėjai beveik neturi socialinių garantijų (kai kuriems iš jų baigus kadenciją, visą gyvenimą buvusiems teisėjais naujų paskyrimo pasiūlymų teko laukti po pusę metų), atskirųjų nuomonių įvedimas negali būti vertinamas vienodai, ypač jeigu nustatomas toks analogų neturintis reguliavimas, kai su Konstitucinio Teismo priimtu aktu nesutinkantis teisėjas atskirąją nuomonę gali pareikšti per tris darbo dienas po atitinkamo akto paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdžių salėje (55 str. 5 d.), nes toks teisinis reguliavimas neabejotinai laikytinas sudarančiu prielaidas kuriam nors teisėjui „atitinkamai“ sureaguoti, pvz., į neigiamą visuomenės nuomonę apie tam tikrą jau paskelbtą (tegu ir neoficialiai, t. y. ne „Valstybės žiniuose“) Konstitucinio Teismo aktą. Taip pat paminėtina, kad net ir įvedus minėtą novelą ja buvo pasinaudota per greitai. Turbūt nebūtų per drąsu teigti, jog kai kurios pirmosios atskirosios nuomonės, ypač dėl to, kad jose nekritiškai vartojamos įvairios jokios jurisprudencijos neapbruotos sąvokos, kiti Konstitucinio Teismo teisėjai (taip pat ir ankstesnės Konstitucinio Teismo sudėty) atvirai kaltinami nesupratingumu, „neprotingumu“ ir subjektyviai įsivaizduojamais ketinimais, jiems primetami Konstitucinio Teismo nutarime nedėstyti (ir su nagrinėjama byla

vargu ar ryšio turintys) argumentai, kurie paskui plačiai paneigiami, gerokai sukompromitavo šį šiaip jau pažangų institutą<sup>10</sup>. Jį ne mažiau kompromituoja tai, kad atskiroji nuomonė tampa įrankiu neigiant jurisprudencijos tęstinumą, nes naujoje atskirojoje nuomonėje „kaip teise“ remiamasi savo ankstesne atskirąja nuomone, o ne ta daugumos „nuomone“, kuri virto oficialiąja konstitucine doktrina, taigi konstitucine teise. Taip sudaromas išpūdis, neva konstitucinei teisei yra „teisinė“ alternatyva. Problemiška, kad kol kas nėra jokių standartų, kaip tos atskirosios nuomonės turėtų būti formuluojamos. KTR (VIII skyriaus VII skirsnis) šiuo klausimu aiškumo kol kas neteikia.

Nurodytos trys teisinės situacijos – tik aisbergo viršūnė. Gilesnė Konstitucinio Teismo procesinės praktikos analizė atskleistų, kad KTĮ bei KTR nustatytas šio teismo procedūrų jam nagrinėjant konstitucinės justicijos bylas teisinis reguliavimas yra neintensyvus, o daugeliu atvejų ir nepakankamas. Esama ir tokio įstatyminio reguliavimo, kai Konstitucinis Teismas, idant galėtų atlikti savo konstitucinę funkciją, turi priimti sprendimus *contra legem*. Nedarant plačių nuorodų į konkrečias bylas, galima paminėti šias problemiškas KTĮ nereguluotas arba neadekvačiai sureguliuotas, bet praktikoje išskylančias ir jurisprudencinių sprendimų sulaukiančias teisines situacijas, kuriose, galima teigti, jau yra suformuoti tam tikri Konstitucinio Teismo precedentai (nors nebūtinai jie visi yra fiksuoti atitinkamuose baigiamuosiuo-

<sup>10</sup> Šiame kontekste paminėtina, kad pirmoji atskiroji nuomonė (E. Šileikio dėl Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimo [22]) ligi šiol nėra paskelbta Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje.



se Konstitucinio Teismo aktuose): negaliojančių teisės aktų tyrimas, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai; specialistų (*amicus curiae*) apklausos ir paaiškinimai, rengiant bylą teisminiam nagrinėjimui; prašymų išskyrimas į atskirą bylą; prašymų performulavimas (*inter alia* tuomet, kai pareiškėjas formaliai ginčija teisės akto pataisais); pavienių parašų neatšaukiamumas, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi Seimo narių grupė; prašymams atšaukti taikomi kiekybės reikalavimai, kai prašymą yra padavusi Seimo narių grupė; pavienių teisėjų nedalyvavimas nagrinėjant tam tikras bylas, kuriose tikėtinas kurios nors šalies demaršas kvestionuojant teisėjo nešališkumą; suinteresuoto asmens „susidvejinimas“, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi Seimas *in corpore* dėl savo paties akto konstitucingumo; proceso atnaujinimas prireikus išsiaiškinti naujas aplinkybes; pertraukos nagrinėjant bylą, kai gaunamas paklausimas, ar per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai; nutarimo dėl įslaptinto teisės akto paskelbimas; nutarimo oficialaus paskelbimo ir įsigaliojimo atidėjimas; oficialus Konstitucinio Teismo akto išsiuntimas institucijoms, pareigūnams ir kitiems asmenims, leidžiantis jiems kreiptis dėl to akto išaiškinimo; ir kt. Kartu reikia paminėti, kad kai kurios KTĮ spragos arba vidiniai prieštaravimai (bet, reikia manyti, ne vien tai) lemia, kad kol kas nėra suformuota nuosekli praktika tokiose situacijose, kaip antai: procesinių ir kitų sprendimų priėmimas tuo metu, kai yra nebaigta nagrinėti byla; dalies prašymo priėmimas, o dalies – grąžinimas, kai į Konstitucinį Teismą kreipiasi teismai; ir kt.

Tačiau aptariamasis neintensyvus ar nepakankamas įstatyminis reguliavimas yra mažesnė blogybė už hipotetinį „hiperreguliavimą“. *De lege ferenda* siūlytina dar ilgai nekeisti dabartinio įstatymo nuostatų tol, kol nesusiformuos daugmaž nuosekli jų taikymo praktika ir nebus pateiktas jos doktrininis pagrindimas, o galbūt ir šios praktikos apibendrinimas bei fiksavimas KTR<sup>11</sup>. Konstitucinės justicijos proceso teisė, kitaip nei daugelis kitų kur kas didesniu reguliavimo intensyvumu pasižyminčių ordinarinės teisės šakų, auga Konstituciniam Teismui plėtojant savo jurisprudenciją.

### Vietoj išvadų

Konstitucinis Teismas (ne tik Lietuvoje) dažnai apibūdinamas kaip negatyvus įstatymų leidėjas. Ši metafora tik iš dalies atspindi šio teismo paskirtį ir funkcijas. Išties, įstatymų leidėjo (Seimo) ar kito teisėkūros subjekto legislatyvinės valios anuliavimas, pripažįstant jo išleistus aktus prieštaraujančiais aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, gali būti pagrįstai vadinamas negatyviaja įstatymų leidyba. Tačiau Konstitucinio Teismo vaidmuo teisėkūroje yra kur kas platesnis, nors jis ir buvo įsteigtas anaipol ne teisėkūros funkcijai atlikti. Pirma, oficialios konstitucinės doktrinos formavimas – tai gairių būsimai teisėkūrai nustatymas. Tai gi, nors ir neleisdamas norminių aktų *per se*, Konstitucinis Teismas daro įtaką būsimos teisinio reguliavimo turiniui. Antra, Konstitucinis Teismas neretai apibūdina

<sup>11</sup> Šis siūlymas neličia iniciatyvos, šiuo metu gerokai prigesusios, įvesti individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą institutą.

vieną iš galimų ginčijamo (tiriama) teisinio reguliavimo aiškinimo versijų (tipiška vartojama formuluotė yra „tik šitaip suprantant X įstatymo Y straipsnio nuostatą ji neprieštarauja Konstitucijai“). Tai – žinoma, netiesiogiai – veikla, turinti giminingumo su teisėkūra. Trečia, Konstitucinis Teismas kartais suteikia tiriamai nuostatai tokią prasmę, kuri yra netapati, o galbūt net priešinga įstatymų leidėjo ar kito teisėkūros subjekto pradinėms nuostatomis bei ketinimams, tačiau tokiu atveju tampa įmanoma tos nuostatos nepripažinti antikonstitucine [plg. 9]. Kas gi tai, jei ne teisės kūrimas (žinoma, pačia plačiausia šios sąvokos prasme), bet tik taip nevadinamas?

Vis dėlto Konstitucinio Teismo vaidmuo teisėkūroje pirmiausia siejamas su jo veikla aiškinant Konstituciją. Tačiau Konstitucinis Teismas aiškina ne tik Konstituciją, bet ir ordinarinę teisę (tiriamus teisės aktus ar jų nuostatas, taip pat su jais susijusias kitų teisės aktų nuostatas). Tai ypač akivaizdu, kai Konstitucinis Teismas tiria poįstatyminio teisinio reguliavimo atitiktį įstatymui, išsiversdamas be tiesioginio Konstitucijos nuostatų aiškinimo (nors, reikia pripažinti, tokios konstitucinės justicijos bylos gana retos). Taigi Konstitucinis Teismas ne tik formuoja oficialią konstitucinę doktriną, bet ir prisideda prie ordinarinio teisinio reguliavimo turinio apibrėžimo. Žinoma, teisės aiškinimo pervadinimas teisėkūra gerokai sujauktų pozityviosios teisės kategorijų sistemą, todėl čia tikrai nesiūloma Konstitucinio Teismo vaidmenį plėtojant teisę vadinti teisėkūra. Tačiau apsiriboti negatyvaus įstatymų leidėjo meta-

fora ir neigti jo poveikį kuriamai teisei, taip pat koreguojant galiojančios teisės turinio sampratą būtų kitas kraštutinumas.

Konstitucinis Teismas paprastai nesi-renka, kokią ordinarinę teisę jam aiškinti. Tai jam diktuoja pareiškėjų prašymai bei paklausimai ir atitinkamų konstitucinės justicijos bylų logika. Tačiau iš įvairių ordinarinės teisės sričių, kurių nuostatas jis aiškina, viena yra tokia, kurią Konstitucinis Teismas bene dažniausiai aiškina *ex officio* arba jis kuria tai sričiai priskirtinus precedentes – savo paties praktiką. Tai teisės sritis, apimanti nuostatas, reglamentuojančias patį konstitucinės justicijos procesą, kuri nusipelno būti atskirta kaip atskira teisės šaka. Tokios teisės šakos šiandien teorinė teisinė sąmonė kol kas nereflektuoja. Tai rimtas kontrargumentas tiems, kurie teigtų, kad ši teisės šaka šandien yra. Kita vertus, negalima paneigti, jog yra kitos prielaidos išskirti tokią teisės šaką, būtent – su kitomis teismo proceso rūšimis „nesusipinantis“ ordinarinis teisinis reguliavimas bei atskiras teisės aktas, skirtas būtent šių santykių teisiniam reguliavimui (nors tokio akto buvimas anaipatol nėra teisės šakos *conditio sine qua non*). Tačiau šis teisinis reguliavimas nėra intensyvus. Jis auga Konstituciniam Teismui plėtojant savo jurisprudenciją, skirtą jo paties veiklai. Konstitucinis Teismas laipsniškai kuria teisės šaką sau. Tikėtina, kad ilgainiui, sukaupus gausenę Konstitucinio Teismo jurisprudenciją paties konstitucinės justicijos proceso klausimu, teorinė teisinė sąmonė mintį apie šios „naujos“ visavertės teisės šakos buvimą akceptuos be didesnio skeptiškumo.

## ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

### Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014; 1996, nr. 64-1501; 1996, nr.122-2863; 2002, nr. 65-2629; 2003, nr. 14-540; 2003, nr. 32-1315; 2003, nr. 32-1316; 2004, nr. 111-4123; 2004, nr. 111-4124; 2006, nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 23-666.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gegužės 22 d. nutarimo Nr. 620 „Dėl buvusių Statybos ir urbanistikos ministerijos, Europos reikalų ministerijos, Ryšių ir informatikos ministerijos ir jų institucijų reorganizavimo tvarkos bei terminų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 2 punktui, 29 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsniui ir Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo 4 straipsniui“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 50-1624.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 1998 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 10 straipsnio 4 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 27 d. nutarimo Nr. 105 „Dėl Lietuvos standartizacijos departamento prie Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos reorganizavimo“ 2 punkto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 117 „Dėl Lietuvos zoologijos sodo steigėjo teisių perdavimo“ 2 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 30 d. nutarimo Nr. 366 „Dėl kai kurių Žemės ir miškų ūkio ministerijos funkcijų perdavimo Aplinkos apsaugos ministerijai ir Miškų ir saugomų teritorijų departamento prie Aplinkos apsaugos ministerijos įsteigimo“ 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 61-2015.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 5-186.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 93-4000.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d.

- redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į Konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 19-828.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 24-1004.
  9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 57<sup>1</sup> straipsnio (1998 m. birželio 11 d. redakcija) 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2003-04-16, nr. 36-1594.
  10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88<sup>1</sup> straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ 9 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 52-2361.
  11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 49-1600.
  12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 181-6708; 186.
  13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88<sup>1</sup> straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, nr. 9-289.
  14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtintų Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ patvirtintų Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 30-1050.
  15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straips-

- nio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 65-2400.
  17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. vasario 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 19-722.
  18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos“ (1993 m. balandžio 6 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gruodžio 19 d. nutarimo Nr. 1269 „Dėl Kuršių nerijos nacionalinio parko planavimo schemos (generalinio plano)“ (1994 m. gruodžio 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2007, nr. 72-2865.
  19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 23-853.
  20. Lietuvos Respublikos 2008 m. kovo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 47 straipsnio (2006 m. liepos 18 d. redakcija) 4 dalies (2003 m. balandžio 22 redakcija), 5 dalies (2005 m. birželio 30 d. redakcija), 57 straipsnio (2006 m. liepos 18 d. redakcija), 58 straipsnio (2005 m. birželio 30 d. redakcija) dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 4 dalies (2005 m. birželio 30 d. redakcija), 60 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 61 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 22 d. dekretu Nr. 1K-1138 „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą“ išdėstytą prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. 1272 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo“ (2006 m. spalio 5 d. redakcija) patvirtintos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos (2006 m. spalio 5 d. redakcija) 3, 14 punktai neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnio 3 daliai, 41 straipsnio 3 daliai, nutraukimo“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 34-1224, nr. 44.
  21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 37 straipsnio 1 dalies (2008 m. balandžio 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 114-4367.
  22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo (2004 m. liepos 1 d. redakcija) 15 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 140-5569.
  23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atominės elektrinės įstatymo 10 straipsnio 1 dalies (2008 m. vasario 1 d. redakcija) nuostatų ir 11 straipsnio (2008 m. vasario 1 d. redakcija) 1 dalies 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 25-988.
  24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2002 m. birželio 14 d. dekreto Nr. 1806 „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos Karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga“ 1 straipsnio ta apimtimi, kuria Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Komandoro kryžiumi apdovanotas Vladimiras Jakuninas, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymo nuostatom“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 106-5466.



25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Lino Karaliaus, kuriam pradėta apkaltos byla, ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Aleksandro Sacharuko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 128-6545.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 36 straipsnio (2008 m. gegužės 8 d., 2009 m. vasario 12 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 133-6800.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo“, Lietuvos Respublikos asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo (1998 m. kovo 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ (1992 m. balandžio 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2010 12 02.
28. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262; 2004, nr. 72-2495; 2004, nr. 171-6319; 2006, nr. 77-2974; 2006, nr. 116-4403; 2008, nr. 68-2568; 2008, nr. 149-5997; 2009, nr. 93-3965; 2009, nr. 134-5832; 2009, nr. 141-6205; 2009, nr. 159-7202; 2010, nr. 48-2297; 2010, nr. 71-3554; 2010, nr. 76-3873; 2010, nr. 84-4402; 2010, nr. 126-6456.
29. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 12-296; 2002, nr. 124-5626; 2003, nr. 108-4814; 2005, nr. 88-3294; 2007, nr. 12-493; 2010, nr. 48-2298.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 6-120; 1993, nr. 68-1277; 1996, nr. 73-1749; 1998, nr. 55-1519; 2001, nr. 21-691; 2001, nr. 39-1335; 2001, nr. 64-2328; 2003, nr. 108-4815; 2007, nr. 77-3056; 2008, nr. 81-3187; 2008, nr. 131-5024; 2008, nr. 134-5179.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 8, 10, 15, 16, 53, 55 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 16<sup>1</sup> straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 134-5179.
32. Lietuvos Respublikos Seimo statutas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 15-249; 1999, nr. 5-97; 1999, nr. 47-1470; 1999, nr. 97-2778; 2000, nr. 86-2617; 2001, nr. 50-1748; 2001, nr. 80-2781; 2001, nr. 108-3906; 2002, nr. 91-3887; 2002, nr. 96-4174; 2003, nr. 6-236; 2003, nr. 30-1227; 2003, nr. 54-2373; 2003, nr. 108-4817; 2004, nr. 1130-4201; 2004, nr. 165-6025; 2004, nr. 176-6519; 2005, nr. 24-759; 2005, nr. 83-3042; 2005, nr. 148-5392; 2005, nr. 153-5645; 2006, nr. 107-4050; 2006, nr. 124-4670; 2007, nr. 73-2884; 2008, nr. 137-5382; 2008, nr. 47-1751; 2008, nr. 78-3070; 2008, nr. 81-3192; 2008, nr. 135-5244; 2008, nr. 142-5610; 2008, nr. 146-5868; 2009, nr. 48-1895; 2009, nr. 76-3089; 2009, nr. 112-4751; 2009, nr. 134-5833; 2010, nr. 38-1777; 2010, nr. 74-3738; 2010, nr. 136-6925 (2010-11-20).
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamentas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 38-1237; 2007, nr. 100-4082; 2009, nr. 34-1303.

#### Kiti šaltiniai

34. Projektas Nr. XIP-2427. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 29 straipsnio papildymo įstatymas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=381721&p\\_query=&p\\_tr2=](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=381721&p_query=&p_tr2=).
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Gauti ir neišnagrinėti prašymai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/Prasymai.html>.
36. Mykolo Romerio universiteto teisės studijų programos dalykas „Konstitucinių ginčų teisė“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:VkNAEDLStbIJ:www.mruni.eu/mru\\_lt\\_dokumentai/katedros/konstitucines\\_teises\\_katedra/programos/2009\\_Konstituciniu\\_gincu\\_teise.doc+konstitucinis+teisminis+procesas+programa&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESHt0881t9Fzv9HeBwUyRReayYdlRGAamqHlqhQjXArnO0w2RZUstkkceV-J\\_LgFG6\\_i8m\\_RHiZHg5gCC-2\\_yPBvr3-CYpjDa7bQu\\_lGt8wyae0GUhhQFmur2rb4yM7q8qrtzjHu&sig=AHIEtbRkaYA57WKvefn5chUWSH0bQNB3ug](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:VkNAEDLStbIJ:www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/konstitucines_teises_katedra/programos/2009_Konstituciniu_gincu_teise.doc+konstitucinis+teisminis+procesas+programa&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESHt0881t9Fzv9HeBwUyRReayYdlRGAamqHlqhQjXArnO0w2RZUstkkceV-J_LgFG6_i8m_RHiZHg5gCC-2_yPBvr3-CYpjDa7bQu_lGt8wyae0GUhhQFmur2rb4yM7q8qrtzjHu&sig=AHIEtbRkaYA57WKvefn5chUWSH0bQNB3ug).
37. Mykolo Romerio universiteto teisės studijų programos dalykas „Konstitucinis teisminis procesas“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:FLxBfjseVf4J:www.mruni.eu/mru\\_lt\\_dokumentai/katedros/konstitucines\\_teises\\_kate](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:FLxBfjseVf4J:www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/konstitucines_teises_kate)



- dra/programos/2009\_Konstitucinis\_teisminis\_procesas.doc+konstitucinis+teisminis+procesas&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESj1UFU8nR21IIRZL9mZWp3d58trtbNqw-JVadFzbZrX5zwwlapLpzAl9M4aGSgT5zltuc5t7-EVmtL0-UYU0ItlrX8GZd6kHGRc2xPfjk6PDqIIE6Y7EQPI3o75MP4oN1La4oIS&sig=AHIEtbQgGL8F5uRUxXvx8xqjVdALNjKANA.
38. Vilniaus universiteto teisės studijų programos dalykas „Konstitucinė priežiūra“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/studijos/dienines-studijos/dstomi-dalykai>; <http://www.tf.vu.lt/studijos/nekivaizdines-studijos/destomi-dalykai>.
  - Literatūra**
  39. KŪRIS, E. *Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: Konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje*. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.
  40. KŪRIS, E. Judges as Guardians of the Constitution: „Strict“ or „Liberal“ Interpretation. In SMITH, E. (ed.). *Old and New Constitutions: The Constitution as Instrument of Change*. Stockholm, 2003.
  41. MOTIEKA, K. Ar tikrai Lietuvos Konstitucinio Teismo įstatymas yra konstitucinis? *Respublika*, 1993 m. vasario 11 d.
  42. STAČIOKAS, S. The Role of Constitutional Justice in Lithuania. In SMITH, E. (ed.). *Old and New Constitutions: The Constitution as Instrument of Change*. Stockholm, 2003.
  43. VAIŠVILA, A. Demokratija ir teisė tapatumo požiūriu. In VAIŠVILA, A. (sud. ir moksl. red.). *Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: Tarp Rytų ir Vakarų (1990–2007 m.)*. Vilnius, 2009.
  44. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius, 2000.
  45. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija (3 leid.)*. Vilnius, 2009.

## ON THE ISSUE OF THE LAW OF CONSTITUTIONAL JUSTICE PROCEDURE

### Egidijus Kūris

#### S u m m a r y

The advento of constitutional review and the growth of constitutional jurisprudence in Lithuania stimulated the transformation of the paradigm of constitutional law. One of the essential features of the “new” paradigm is the clear delineation between constitutional and ordinary (sub-constitutional) law. At the same time, there is an undergoing formation of preconditions for distinguishing the norms and other provisions regulating the process of judicial constitutional review of legal acts as a “new” branch of ordinary law – the law of constitutional justice procedure. So far, such branch of law is neither mentioned in the scholarly legal literature nor lectured, as a separate academic subject, for university law students. The legal mind does not reflect it. The concept of this branch of law could include procedures from the reception of a petition in the Constitutional Court till coming into effect of a relevant final act. At the same time, it is worth considering whether the field of constitutional justice procedure shall not be understood more broadly. On the other hand, the

explicit statutory regulation of the relevant relations is sparse. This stimulates the jurisprudential character of this branch of ordinary law: the Constitutional Court, while deciding constitutional justice cases, is also creating respective precedents and provides them with doctrinal substantiation, and later consolidates them in its Rules. This is illustrated by referring to the Court’s practice on *ex officio* examination of constitutionality of legal acts, determining the priority of cases, joining petitions etc. However, non-intensive and insufficient statutory regulation of the relations pertaining to constitutional justice procedure is a lesser evil than hypothetical “hyper-regulation”, therefore, the current statutory provisions shall not be changed for long to allow the formation of a consistent and doctrinally substantiated practice. Constitutional justice procedure law, unlike most other branches of ordinary law which are characterized by a far greater intensiveness of regulation, is growing due to the Constitutional Court’s development of its jurisprudence.

*Įteikta 2010 m. gruodžio 18 d.*

*Priimta publikuoti 2010 m. gruodžio 22 d.*